

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY

FACULTY OF ARCHITECTURE

ÚSTAV NAVRHOVÁNÍ

DEPARTMENT OF DESIGN

ZKRÁCENÁ VERZE PH.D. THESIS

SÍDLIŠTĚ LESNÁ V KONTEXTU ČASU

BLOCK HOUSING ESTATE LESNA IN CONTEXT OF TIME

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Ing. arch. Adam Guzdek

VEDOUCÍ PRÁCE

SUPERVISOR

doc. Ing. arch. Iva Poslušná, Ph.D.

BRNO 2016

Klíčová slova

panelové sídliště, Brno-Lesná, František Zounek, Viktor Rudiš, Stavoprojekt, konstrukční soustava B 60, hustota osídlení, bytový dům, byt, umělecká díla, zeleň, obytné prostředí

Key words

block housing estate, Brno-Lesna, Frantisek Zounek, Viktor Rudis, Stavoprojekt, structural system B 60, settlement density, apartment building, apartment, artworks, green, residential environment

Obsah

1.	Úvod.....	5
1.1.	Cíl práce	5
2.	Historie typové výstavby.....	5
3.	Situace ve stavebnictví po druhé světové válce.....	6
3.1.	Po druhé světové válce	6
3.2.	Zprůmyslnění stavebnictví	6
3.2.1.	Nové pojmy ve stavebnictví.....	6
3.2.2.	Nové materiály a konstrukce	7
3.2.3.	Instalační a bytová jádra	8
3.3.	Státní projektové ústavy	8
3.4.	Státní bytová politika	9
4.	Sídliště po druhé světové válce v Československu.....	9
4.1.	1945 – 1948.....	9
4.2.	1948 – 1958.....	9
4.3.	1958 – 1968.....	10
4.4.	1968 – 1989.....	10
5.	Sídliště Lesná do r. 1989	11
5.1.	Vznik sídliště	11
5.1.1.	Lokalita	11
5.1.2.	Architektonická soutěž	11
5.1.3.	Autorský kolektiv	11
5.1.4.	Inspirační zdroje	12
5.1.5.	Urbanistický koncept	13
5.2.	Konstrukční a typové soustavy.....	15
5.2.1.	B 60.....	15
5.2.2.	T-02 B	15
5.2.3.	T-06 B	15
5.2.4.	KPO.....	16
5.3.	Proudová metoda stavění	16
5.3.1.	Technická vybavenost.....	16
5.3.2.	Organizace výstavby	17
5.4.	Projekt a realizace.....	17
5.4.1.	Urbanismus	17
5.4.2.	Architektura	18
5.5.	Veřejný prostor	18
5.5.1.	Terénní a sadové úpravy	18
5.5.2.	Výtvarná díla	19
5.6.	Rodinné domy	19
5.6.1.	Rodinné domky na sídlišti Lesná.....	19

6.	Sídliště Lesná po r. 1989	20
6.1.	Problémy sídliště	20
6.1.1.	Urbanismus	20
6.1.2.	Obyvatelstvo	21
6.1.3.	Doprava a parkování	21
6.1.4.	Občanská vybavenost	22
6.1.5.	Bytové domy	23
6.2.	Humanizace sídliště	23
6.2.1.	Nástavby	24
6.2.2.	Revitalizace	25
6.2.3.	Architektonický detail	27
7.	Vyhodnocení potenciálu sídliště Lesná	28
7.1.	Občanský a komunitní život na sídlišti	28
7.2.	Srovnání sídliště s ostatní bytovou produkcí	28
7.2.1.	Srovnání s bytovou produkcí před r. 1989	28
7.2.2.	Srovnání s bytovou produkcí po r. 1989	28
7.3.	Možnosti zahuštění sídliště	29
7.3.1.	Zásahy do sídliště	29
7.3.2.	Územní studie	30
7.4.	Možnosti památkové ochrany sídliště	30
7.4.1.	Legislativa	30
7.4.2.	Zrod památky	31
7.4.3.	Lesná památkou	31
8.	Závěr	32
9.	Seznam použité literatury	34
10.	Životopis	35
11.	Abstract	36

1. Úvod

Urbanizace měst po druhé světové válce v Československu je bezesporu spojena s fenoménem socialistického stavebnictví v oblasti bydlení – sídlištěm. V 60. letech vznikají v ČSR sídliště, u nichž se architekti zaměřují především na kvalitu obytného prostředí. Této kvality se také dostalo téměř 20 tisícům obyvatel Brna, kterým se naskytla možnost bydlet na prvním velkém brněnském sídlišti „Za Tišnovkou“, později známém jako Lesná. Sídlíště vznikalo na jižních svazích severně od Brna v letech 1962-1970 podle projektu kolektivu architektů Františka Zounka, Viktora Rudiše, Miroslava Dufka a Ladislava Voláka. Vybraná lokalita v návaznosti na lesnatou brněnskou krajinu předurčila nadčasové urbanistické řešení sídliště s bezkonfliktním řešením automobilové dopravy po jeho obvodu a se zklidněnými komunikacemi v jeho středu.

1.1. Cíl práce

- zmapování historického vývoje sídliště Lesná v Brně od návrhu až po současnost,
- porovnání realizovaného sídliště s původním návrhem,
- vytvoření uceleného přehledu použitých typologických druhů bytových domů, rodinných domů, veřejného vybavení a služeb,
- vytvoření uceleného přehledu výtvarných děl,
- posouzení přínosu humanizace včetně kritického pohledu na používané nástroje,
- posouzení potenciálu sídliště ve srovnání se soudobou výstavbou obytných souborů,
- zvážení možnosti památkové ochrany.

2. Historie typové výstavby

Hromadná typová výstavba má své kořeny hluboko ve starověku. Aktuální a potřebná se však stala vždy, když hrozilo porušení rovnováhy společenského zřízení, nebo pokud živelné či lidské destrukce připravily velké množství lidí o přístřeší. Obvykle byla řešena tradičním řemeslným pracovním postupem. Typizované stavby vznikaly všude tam, kde bylo zapotřebí levně a hlavně v krátké době vystavět větší počet obytných domů.

Českým příkladem typizace je bezesporu pernštejnská úprava fasád v 16. století na náměstí v Novém městě nad Metují, která tak vytvořila vizuálně jednotné palácové nádvoří pro samotný renesanční zámek. Obdobným příkladem je i přestavba Place de Royale v Paříži z počátku 17. století do jednotně řešeného náměstí. Podle stejného schématu byla v 18. století zakládána také pevnostní města a nová města okolo zámeckých. V souvislosti s průmyslovou revolucí se v Anglii a ve Francii na přelomu 18. a 19. století rozšiřuje výstavba celých městských čtvrtí typových domů pro dělníky z továren, hutí a manufaktur. Zpravidla jsou z režného cihelného zdiva s jednotně probíhající římsou.

3. Situace ve stavebnictví po druhé světové válce

3.1. Po druhé světové válce

Území Československa bylo druhou světovou válkou ze všech evropských států postiženo nejméně. Pouze v samotném závěru války proběhly především na Ostravsku frontové boje a to tak rychle, že destrukce nenabýly srovnatelných rozsahů, jako tomu bylo například v sousedním Polsku. Obnovené Československo bylo ale světovou válkou poznamenáno jinak. Kromě toho, že přišlo o území Podkarpatské Rusi, kterou si přisvojil Sovětský svaz, se podstatně změnilo národnostní složení jeho obyvatel. Vyhnáním domácích Němců však nezmizelo jen tradiční obyvatelstvo pohraničí, ale i kultura podstatné části republiky.

3.2. Zprůmyslnění stavebnictví

Zprůmyslnění stavebnictví se jevilo jako jediné možné řešení, jak odstranit válečné škody. S dosavadním způsobem individuálního plánování jednotlivých domů s řemeslným prováděním nešlo už vystačit. Bylo třeba nových plánovacích i prováděcích metod. Výrobky, které se vyráběly, se osazovaly nebo řemeslně upravovaly přímo na stavbě. Důsledkem zhospodárnění provádění byla snaha o:

- zkrácení příliš dlouhých stavebních lhůt,
- snížení stavebních nákladů a režijních výloh,
- dosažení lepších pracovních výkonů a lepšího provedení.

Z okázalého plánu vystavět během dvou let 125 000 bytů bylo nakonec zrealizováno pouze 30 000.¹ Po únoru 1948 byly soukromé stavební firmy znárodněny a zahrnuty pod nově vzniklé Československé stavební závody (ČSSZ n.p.).²

3.2.1. Nové pojmy ve stavebnictví

Normalizace

Vyspělý stavební průmysl je nutnou podmínkou pro hromadnou výrobu. Větší hospodárnosti je dosaženo zkoumáním, měřením a především hodnocením a kvalitativním určením, tedy normalizací. Normou je zachycen stav dokonalosti. Norma musí být pružná a nesmí bránit dalšímu zdokonalení.³ Proto byl v roce 1948 založen Typizační a normalizační ústav, jehož úkolem je normy vytvářet, zkoumat je v praxi a dle potřeby upravovat.

¹ STARÝ, Oldřich. Padesát let československé architektury. *Architektura ČSSR*. 1968, s. 583.

² NOVÝ, Otakar. Nová organizace projekční práce. *Architektura ČSR*. 1949, s. 53.

³ STORCH, Karel. Cesta ke zprůmyslnění stavebnictví. *Architektura ČSR*. 1946, s. 41-46.

Standardizace

Standardizace znamená kvalitativní výběr a výrobu stavebních prvků. Je výsledkem logiky, analýzy, ověřených zkušeností, experimentování a statistického šetření. Společně s normou byly nezbytným podkladem pro hromadnou, tedy průmyslovou výrobu stavebních materiálů a stavebních prvků.

Typizace

Vyšším činitelem než normalizace a standardizace je typizace. Typizace znamená stanovení větších celků a sestav pro sériovou výrobu. Lze typizovat kuchyně, koupelny, byty i celé domy.

Unifikace

Cílem unifikace je výběr prvků z typizované řady na základě co největší upotřebitelnosti prvků. Zvýšením výrobních sérií a zmenšením počtu druhů podle potřeby vede k racionalizaci a zhospodárnění samotné výroby. V praxi to znamenalo určení výběrů pouze potřebného počtu rozměrů oken použitelných pro série typových domů.

Modulace

Modulace je o volbě vhodných rozměrů, kdy se převádí rozměrová koordinace přímo do výroby stavebnin. Stavební prvky se dodávají na stavbu tak, aby odpovídaly určitým skladebným principům. Cílem modulace je zařazení rozměrů všech stavebních prvků v číselnou soustavu (násobky modulu), která umožní sestavení staveb v největším počtu variant při minimálních pořizovacích nákladech⁴.

3.2.2. Nové materiály a konstrukce

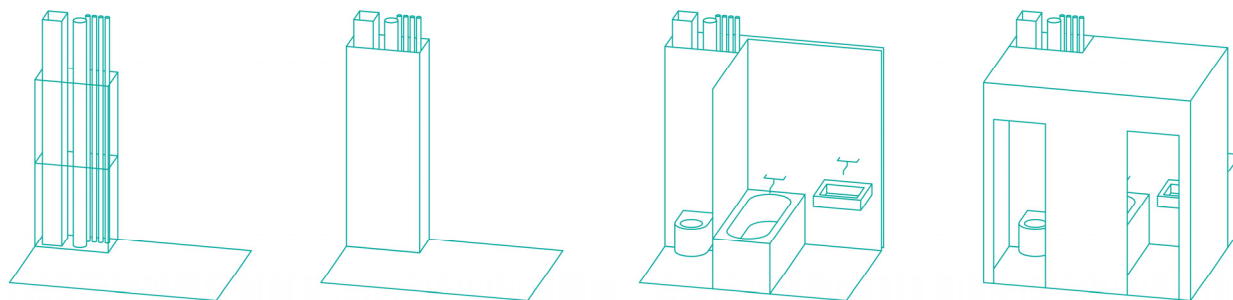
Možnosti větší prostorové diferenciaci bytů předcházela výroba nových stavebních hmot. Především na konstrukci příček se ve Švédsku a v USA používaly lehké betonové tvárnice systému Siporex. Válečné škody si také vynutily hospodárnější užití dřeva, a proto se upouštělo od tradičních vaznicových soustav dřevěných krovů. Ty se nahrazovaly úspornými konstrukcemi ze sbíjených nebo klížených latí a prken. Masívní dřevo bylo již v zahraničí nahrazeno při výrobě vnitřního vybavení deskami z lisovaných dřevitých vláken. Nespornou výhodou byla především možnost použití méně kvalitního dřeva. Hmotou budoucnosti byla označována umělá pryskyřice, známá též pod obchodním názvem Bakelit. Ten se vyráběl z karbonové kyseliny, získané z uhelného dehtu a formaldehydu. Byl nerozpustný ve vodě, vzdoroval většině chemických látek a odpuzoval hmyz. Možnost výběru libovolné barvy a tvarů nabízely neomezené pole využití od tenkých listů k potahování nábytku až k výrobkům lisovaným ve velkých sériích v kovových formách.⁵

⁴ VOŽENÍLEK, Jiří. Poznámky k otázce modulace. *Architektura ČSR*. 1949, s. 16.

⁵ STORCH, Karel. Cesta ke zprůmyslnění stavebnictví. *Architektura ČSR*. 1946, s. 43-44.

3.2.3. Instalační a bytová jádra

Zprůmyslnění vedlo také k výrobě standardizovaných dílců i pro zdravotní instalace. Předpokladem bylo soustředění instalací v bytě do jednoho místa – příčky nebo šachty, kde bylo možné zajistit prefabrikaci ležatých i svislých rozvodů. Výrobě instalačních jader však musela předcházet sestava zdravotně technických předmětů i místností, v nichž byly tyto předměty instalovány. To dovozovaly pouze typizované stavby. První pokusy o výrobu bytového jádra se objevily již před první světovou válkou v USA. K masové produkci bytových jader docházelo ale až po druhé světové válce v zemích východního bloku.⁶

obr. 1 Instalační blok, Instalační šachta, Instalační jádro, kompletizované bytové jádro (zdroj: Adam Guzdek)

3.3. Státní projektové ústavy

Myšlenka organizace architektonické práce do pracovních kolektivů sahá již do první republiky, kdy z důvodu neutěšených hospodářských poměrů se sdružovalo několik, zejména pražských, architektů. Teprve na Sjezdu národní kultury v roce 1948 architekti formulovali manifestačním způsobem rozhodnutí organizovat svou práci vyšší socialistickou formou v kolektivních národních architektonických ateliérech, později osamostatněných do formy národního podniku. Jejich základem se měl stát Stavoprojekt, budovaný jako jeden ze závodů ČSSZ n.p.⁷

Nová organizace práce umožňovala nejenom nejširší spolupráci nejrůznějších odborníků na jednom díle, ale poskytovala i nové metody, pomůcky a prostředky. Výzkumné ústředí a typizační ústavy, na dosavadní poměry zcela nový a velkorysý organizační a badatelský základ pro systematickou, cílevědomou, vědeckou práci ve všech oblastech poznání významných pro architektonickou tvorbu, mohly vytvořit seriózní podklady pro architektonickou tvorbu a správnou ekonomii.⁸ V Brně důležité funkce ve Stavoprojektu obsadili první pováleční absolventi brněnské architektury, jako byli František Zounek, Zdeněk Chlup, Miroslav Spurný, Milan Steinhauser a jiní.⁹

⁶ ERBEN, Adolf a PETRŮJ, Svatopluk. *Nová řešení domovních instalací*. s. 28-55

⁷ POKORNÝ, Jaroslav. Dvě otázky organizace architektů. *Architekt SIA*. 1950, s. 1-2.

⁸ STARÝ, Oldřich. Nové cesty architektury – nové naše úkoly. *Architektura ČSR*. 1949, s. 1.

⁹ Viktor Rudiš, 16. 12. 2015, při rozhovoru s autorem dizertační práce.

3.4. Státní bytová politika

Zásady socialistické bytové politiky a kultury vytyčily zcela jiný vývoj sídlišť stavěných v Československu, než jak tomu bylo v západních kapitalistických státech. Tam sídliště do jisté míry plnila funkci tzv. sociální výstavby a navazovala tak na historickou tradici segregace tříd a sociálních vrstev. Různorodost obyvatel sídlišť v Československu byla důsledkem bytové politiky, která byla součástí celkové koncepce sociální politiky a vycházela ze struktury socialistické společnosti.¹⁰ Sídliště jsou tak dodnes charakteristická sociálně různorodým obyvatelstvem nejrozličnějších skupin povolání. Státní bytová politika se bohužel nepříznivě projevila v demografické struktuře sídlišť. Typická dvougenerační struktura s nízkým věkovým průměrem se stala nepříznivou jednak pro početní skladbu domácností ale zejména pro neúměrné zatížení dětských zařízení.

4. Sídliště po druhé světové válce v Československu

Již od meziválečných dob se architekti snažili o realizaci hromadné bytové výstavby, která měla být levná, rychlá a měla odpovídat standardu moderního bydlení.¹¹ To mělo být podpořeno velkoplošnými předem v panelárnách vyrobenými železobetonovými dílci, které měly být na stavbě pouze smontovány. Poválečná sídliště lze rozdělit do několika generací.

4.1. 1945 – 1948

První generaci sídlišť můžeme vymezit koncem druhé světové války v roce 1945 a únorovým komunistickým pučem v roce 1948. Řešení bytové otázky v poválečném období záviselo hlavně na možnostech dostupnosti stavebních hmot a stavebních strojů. Žádoucí bytový standard, velmi podobný ve všech válkou poničených zemích, byl jedním z podkladů pro *funkční a směrné plány*, které zajišťovaly správnou velikost a poměr mezi obytnými místnostmi a ostatním příslušenstvím bytu. Ve srovnání s dříve podnikatelsky stavěnými byty poskytují byty 2LP (dvouletého hospodářského plánu) vyšší komfort. Je to dáno zejména zmenšením kuchyně na 7 m² a větším počtem menších obytných místností.

4.2. 1948 – 1958

Druhou generací označujeme sídliště vystavěná po únoru 1948 v duchu tzv. socialistického realismu. Toto období je ukončeno úspěchem československých architektů na světové výstavě EXPO v Bruselu v roce 1958. Socialistický realismus jako metoda architektonické tvorby k nám byl implantován v době, kdy místní architektonické myšlení bylo už ve svém vývoji docela

¹⁰ MUSIL, Jiří aj. *Lidé a sídliště*. 1985, s. 60

¹¹ SMÍŠEK, Ondřej. Téma předměstí z technického pohledu: V Československu používané panelové soustavy. In: *Husákovo 3+1: bytová kultura 70. let*. 2007, s. 65.

jinde. Největším propagátorem „sovětské“ československé architektury se stal teoretik architektury Zdeněk Lakomý. Jedná se o architekturu inspirovanou antikou, renesancí a klasicismem. Socialistický realismus se vrátil k tradičnímu urbanismus. Funkcionalistické řazení domů do řádků, výhodně orientovaných ke slunci, bylo odmítnuto. Stavěly se bloky domů, které vytvářely základní městotvorné prvky – ulice, náměstí, nábřeží aj.

4.3. 1958 – 1968

Třetí generací sídlišť můžeme označit období, kdy byla do praxe zaváděna hromadná výstavba panelových domů. Bylo to období liberalizace v architektuře vymezené opětovným vlivem západní architektury započaté v pavilonu EXPO v roce 1958 v Bruselu a jeho razantním ukončením sovětskou okupací v roce 1968. Urbanismus uzavřených bloků tradičního městského schématu v období sovětské je s nástupem progresivnější panelové technologie opouštěn a přiklání se k funkcionalistickým principům volné zástavby.¹² Rychlejší proces výstavby se tak odráží v novém prostorovém uspořádání sídliště. Počátky lepších sídlišť jsou charakteristické řadou experimentálních domů, u kterých se ověřovala nová dispoziční a konstrukční řešení s možností hromadné výstavby. Experimentální nebyly v této době pouze jednotlivé domy, ale i celá sídliště. Tato nová socialistická sídliště se vyznačují kvalitním urbanistickým řešením a zejména architektonickým detailem, který byl v dalším období silně opomíjen. V letech 1958 až 1968 byla realizována řada obytných souborů, které nebyly dodnes kvalitou bydlení předstiženy. Jedná se zejména o soubory na pražské Invalidovně, v Kladně-Sítná nebo právě na brněnské Lesné.

4.4. 1968 – 1989

Poslední generací, tzv. „husákovskou“ érou, výstavba sídlišť v Československu končí. Počet postavených bytů a velikost sídlišť z tohoto období je mnohem větší, než kdykoli předtím. Je to způsobeno především politickými změnami po roce 1968 a zejména bytovou politikou v důsledku vysoké porodnosti v období normalizace. Oproti předchozí generaci klesl důraz na architektonický detail a na místo kvality byla upřednostňována kvantita. Mezi největší realizace patří bezesporu výstavba pražského Jižního Města nebo výstavba bratislavského sídliště Petržalka. Obě sídliště mají kořeny v architektonických soutěžích již v 60. letech. Bytový standard se sice u jednotlivých bytů neustále zvyšoval, ale zapomínalo se na obyvatelnost a architektonickou tvářnost obytného prostředí a to i přesto, že nové soubory se nacházely na okrajích měst blízko přírody.

¹² DIVINA, Miroslav. *Podoby brněnských panelových sídlišť*. 2010, s. 31

5. Sídliště Lesná do r. 1989

5.1. Vznik sídliště

Myšlenka na nové sídliště vznikla na konci 50. let jako reakce na požadavek vlády vyřešit bytový problém do roku 1970, kdy mělo být postaveno celkem 1 200 000 nových bytů.¹³

5.1.1. Lokalita

Za nejvhodnější lokalitu bylo vybráno území soběšických rekreačních lesů 3 km severně od centra města Brna. Celodenně osluněný jižní svah západně od silnice z Černých Polí do Soběšic o rozloze více jak 100 hektarů je obklopen zalesněnými roklemi s panoramatickými pohledy na město a jeho okolí. Přímo ve středu území se nachází přírodní útvar Čertovy rokle. Území sloužilo od dob Rakousko-Uherska jako vojenský cvičný prostor.

5.1.2. Architektonická soutěž

Stavoprojekt Brno jako krajská projektová organizace komplexní bytové výstavby dostal od Městské investorské organizace úkol vyprojektovat novou městskou čtvrť pro 20 tisíc obyvatel. Vzhledem k časové tísni byla v létě 1960¹⁴ vyhlášena pouze vnitropodniková anonymní soutěž na urbanistické řešení sídliště. Jako nejlepší návrh byl vybrán návrh architektů Radka Černého, Ivana Rullera a Mojmíra Kyselky ml. Technická rada Stavoprojektu schválila, aby vedoucím projektantem sídliště se stal Ivan Ruller. Proti tomuto záměru se postavil architekt Otakar Oplatek, v jehož ateliéru architekti Ivan Ruller a Mojmír Kyselka ml. pracovali.¹⁵ Vedoucím projektantem byl tedy jmenován František Zounek, který vedl ateliér bytové výstavby. Zásadní myšlenky vítězného návrhu Černého, Rullera a Kyselky byly dále rozvíjeny při zpracování podrobného územního plánu, který se zpracovával na přelomu roku 1960 a 1961.

5.1.3. Autorský kolektiv

Jednalo se o kolektiv kolem architekta Františka Zounka, vedoucího architektonického ateliéru bytové výstavby v brněnském Stavoprojektu s architektky Viktorou Rudišovou, Miroslavem Dufkem a Ladislavem Volákem. František Zounek jako vedoucí projektant se politicky angažoval a mnohdy využíval svého vlivu ku prospěchu projektu.¹⁶ Již delší dobu před projektem sídliště Lesná se zabýval bytovou výstavbou a byl všeobecně pokládán za odborníka na bytové stavby. Bylo tedy zcela přirozené, že jeho pozice v kolektivu směřovala k řešení obytných staveb. Miroslav Dufek se zabýval školami a rozpracováním nové technologie

¹³ ZOUNEK, František. Lesná – nová obytná čtvrť města Brna. *Pozemní stavby*. 1967, č. 9, s. 440.

¹⁴ ZOUNEK, František. Lesná – nová obytná čtvrť města Brna. *Pozemní stavby*. 1967, č. 9, s. 440.

¹⁵ Ivan Ruller, 21. 11. 2015, při rozhovoru s autorem dizertační práce.

¹⁶ Viktor Rudiš. In: URLICH, Petr et al. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. s. 133

montovaného skeletu. Úlohou Viktora Rudiše bylo řešení celkové koncepce urbanismu, terénních úprav a výtvarných a uměleckých děl. Ladislav Volák vypracovával především prováděcí dokumentaci k jednotlivým částem projektu.¹⁷

5.1.4. Inspirační zdroje

Odklon od architektury socialistického urbanismu vrcholil v roce 1959 mezinárodní soutěží v zemích východního bloku na obytný soubor v Moskvě. Soutěžní návrh rozvolněného urbanismu vypracovaný brněnskou a gottwaldovskou skupinou vedenou urbanistou Zdeňkem Chlupem byl zcela jasným odkazem na Le Corbusierovské pojetí města. Sídliště je v návrhu obsluhováno obvodovými komunikacemi, je členěno na obytné okrsky s nadokrskovým centrem uprostřed s vazbou na okolní zeleň.¹⁸ Je tedy zřejmé, že sídliště Lesná z moskevského obvodu mnohé čerpá. Brněnská Lesná bývá mnohdy srovnávána s finským městem Tapiola. Tapiolu vzhledem k prostředí lze nazvat spíše lesním než zahradním městem. Idea, která byla inspirující pro mnohá další sídliště, spočívala v respektování přírody. Parkové plochy byly ponechány v původním přirozeném stavu. V Tapiole byl kladen mnohem větší důraz na zvýšení plošného standardu jednotlivých bytů než na vnější vzhled domů. Bylo to dáno jednak absencí experimentů a prefabrikace ve finském stavebnictví a jednak státními finančními limity.¹⁹ Toto omezení se odráželo v jednoduchých a čistých fasádách. Funkci dekorace na sebe převzala rozmanitá příroda a vzrostlé stromy.

Skutečnou inspirací pro návrh sídliště byly samotné jižní svahy soběšických lesů a především závěry dvou celostátních mezioborových diskuzí o bydlení v závěru 50. let, které vrcholily na konci roku 1960 velkým průzkumem VÚVA názorů veřejnosti v podobě tzv. celostátní diskuze o bydlení.²⁰ Veřejnost se tak v průzkumu mohla vyjádřit ke kvalitě bytů, občanského vybavení, k sadovým úpravám a jiným mnohdy ožehavým otázkám. Výsledky z průzkumu se pak staly jedním z podkladů pro volbu typů domů určených pro hromadnou výstavbu druhé poloviny 60. let. Autoři Lesné byli konfrontováni s tristní kvalitou doposud stavěných sídlišť, která je varovala před brzkým faktickým a morálním opotřebením. Proto se na základě proběhlých diskuzí o bydlení snažili vytvořit „koncept schopný reagovat na rozvoj socialistických forem života s vysokou účinností technickou a kulturní“²¹, který kulminoval v ojedinělém experimentu časového sladění přípravných, stavebních a dokončovacích prací.

¹⁷ Viktor Rudiš, 16. 12. 2015, při rozhovoru s autorem dizertační práce.

¹⁸ PECKA, L. *Brněnská sídliště a jejich urbanistická struktura*. 2013, s. 98

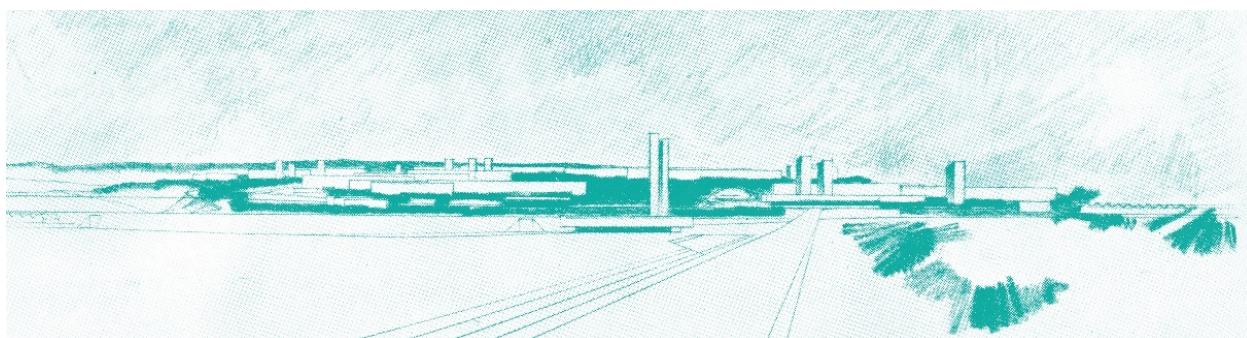
¹⁹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie. Brněnská Tapiola. In: *Brno v minulosti a dnes: sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. sv. 26, s. 228.

²⁰ ČERVENKA, Vladimír. Celonárodní diskuze o bydlení. *Československý architekt*. 1960, č. 20, s. 1.

²¹ ZOUNEK, František. Nová obytná čtvrť v Brně. *Architektura ČSSR*. 1961, s. 459.

5.1.5. Urbanistický koncept

Prostorová kompozice sídliště je definována přírodními podmínkami, potřebami společnosti a technickou progresí. Urbanismus sídliště vychází z okolní přírody a architektura domů z technologie.²² Jižní svah s panoramatickými pohledy dává vyniknout kompozici velkých solitérních objektů a osluněných prostorů mezi nimi. Architekti se snažili koncipovat sídliště logicky k danému přírodnímu prostředí s jasnou a jednoduchou provozní strukturou. Výraznou měrou se zde projevila myšlenka nedrobit sídliště na okrsky ale komponovat je jako kompaktní celek kolem zelené rokle určené k odpočinku. Architekti okrsek nebrali jako stavebně uzavřený útvar, ale jako určitý organizační celek, který vytváří obvod ve struktuře občanského vybavení.

obr. 2 Pohled z příjezdní komunikace od centra města (zdroj: Architektura ČSSR 1961)

Domněnka architektů, že je potřeba při návrhu použít maximálně progresivní techniky, vedla k tomu, že úmyslně nebojovali proti stavební technologii, ale naplno ji respektovali a udělali z ní přednost. Architekti navrhli minimální počet velkorozměrných obytných domů, které odpovídaly možnostem stavební výroby. Lesná definitivně zavrhl tradiční kompaktní urbanismus a nabídla nový prostorový zážitek. Zatímco většina občanského vybavení je umístěna kolem Čertovy rokle, obytná zástavba se přibližuje k vnějšímu okraji sídliště. Architekti měli snahu obohatit strukturu sídliště tvořeného primárně horizontálami deskových domů ještě o vertikální složku pomocí výškových domů a naopak i o nízkou kobercovou zástavbu. Právě úzké a vysoké bytové stavby jsou v kontrastu s občanskou vybaveností, která je naopak nízká a rozlehlá s vnitřními prostory umožňujícími kontakt mezi obyvateli.²³ Celé sídliště je rozděleno do čtyř obytných okrsků. Pátý okrsek se nachází v těžišti pěšího pohybu a tvoří jej celosídlištní centrum se speciálními obchody a službami. Doprava v sídlišti včetně autobusů MHD je vedena po obvodní komunikaci. Architekti si již při návrhu uvědomovali, že je potřeba vytvořit v místě bydliště pracovní příležitosti. Proto území na sever směrem k Soběšicím bylo rezervováno pro lehký průmysl.²⁴

²² ZADRAŽILOVÁ, Lucie. Brněnská Tapiola. In: *Brno v minulosti a dnes: sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. sv. 26, s. 225.

²³ Lesná – slibný pokus o dobré životní prostředí. [diskuze]. *Československý architekt*. 1967, č. 11, s. 1.

²⁴ ZOUNEK, František. Projekt nové obytné čtvrti města Brna. *Architektura ČSSR*. 1968, s. 153.

obr. 3 Vítězný soutěžní návrh 1960
(zdroj: archiv Ivana Rullera)

obr. 4 Urbanistická studie 1961
(zdroj: Architektura ČSSR 1961)

obr. 5 Urbanistická studie 1967
(zdroj: publikace Lesná – Projekt)

obr. 6 Skutečný stav 2015
(zdroj: Adam Guzdek)

5.2. Konstrukční a typové soustavy

Snaha o urychlení hromadné bytové výstavby v Československu po druhé světové válce vedla od tradičních technologií výstavby k postupné prefabrikaci především díky prvkové a objemové typizaci. Brněnský Stavoprojekt se výraznou měrou podílel na zprůmyslnění československého stavebnictví. Jeho odštěpný závod v Gottwaldově vyvíjel již od roku 1948 první panelové soustavy typu G. Například typ G-57 se stal na přelomu 50. a 60. let nejrozšířenějším typem bytového domu stavěným v Československu.

5.2.1. B 60

Na začátku 60. let řada projektových ústavů upravovala stávající typ domu G-57. Nové domy měly vyhovovat novým požadavkům na pokojovitost a svým vzhledem představám o moderní architektuře. Upravené typy domů měly tvořit plynulý přechod na nové typy T-0X B. V Brně byla ustanovena vývojová „skupina B 60“. Jejím úkolem bylo vypracovat projekty panelových domů zejména úpravou typu G-57 pro pěti až osmipodlažní zástavbu o stejném rozponu. První panelový dům typu B 60 z tradičního celostěnového panelu o pěti podlažích byl postaven na sídlišti Juliánov.²⁵ Typ B 60 také umožnil zavěšení ocelových balkonů ke každému bytu, čímž dokázal rozšířit jeho obytnou plochu. Druhá z variant typu B 60 s parapetními panely a meziokenními pilířky svým výrazem působila velmi moderně, zejména v odlehčeném parteru, ve kterém bylo výhradně domovní vybavení. Pro sídliště Lesná bylo použito právě této druhé varianty B 60 s panelovým parapetním pláštěm. Jedná se o příčný nosný systém s modulem nosných stěn v rozponu 3,6 m. Parapetní panely jsou vyrobeny z expandovaného cihloporitu a strusky s mramorovou drtí na povrchu.

5.2.2. T-02 B

Typová soustava T-02 B byla vyvinuta na základě požadavku maximální unifikace stavební výroby na konci 50. let. Bytové domy jsou řešeny jako dvojtrakt s podélnými nosnými stěnami z cihelných blokopanelů.

5.2.3. T-06 B

Typová soustava T-06 B pro výstavbu bytů od roku 1963 byla jednou z řady soustav vyvinutých pracovníky krajských Stavoprojektů a dalších výzkumných ústavů v roce 1961 na základě snahy vedoucí ke zvýšení plošného standardu bytů. Soustavy T-0X B s příčnými nosným systémem se vyznačují výbornou tuhostí. Přestože soustava T-06 B s rozponem opět 3,6 m²⁶ měla být pouze dočasným přechodem k soustavám s větším rozponem, byla v bytové výstavbě využívána až do 90. let

²⁵ ŠANDERA, Jaroslav. B 60 se představuje. *Pozemstav buduje: Časopis zaměstnanců závodu pro moderní stavby*. 1961, č. 29, s. 1.

²⁶ Rozpon u soustavy T-06 B byl přenesen ze starších soustav B 60 a G-57.

5.2.4. KPO

Montovaný skelet občanské vybavenosti byl vyvinut brněnskou Krajskou projektovou organizací (KPO) v roce 1960 zásluhou Ing. Zdeňka Musila. Velkého rozponu 7,2 m bylo dosaženo rozšířením deskového průvlastu na šířku 1,2 m za použití standardních stropních panelů délky 6,0 m. Rozšířený průvlast tak umožnil uložení stropních panelů v místě, kde nebyl maximální ohybový moment²⁷. Tento přesah celé vodorovné konstrukce přes sloup umožnil obvodovému plášti proběhnout v celé délce průčelí bez jeho technicky náročného přesazení.

5.3. Proudová metoda stavění

Mělo-li zprůmyslnění československého stavebnictví vést k větší časové a ekonomické hospodárnosti, bylo potřeba opouštět tradiční a zastaralé stavební postupy a zavádět nové. Progresivní metodou, která se od 50. let začala v ČSR užívat, byla proudová metoda výstavby. Jednalo se o vědecký způsob organizování práce, vycházející z poznatků pásové výroby, kdy jednotlivé za sebou seřazené úkony provádějí k tomu vyškolení pracovníci. V případě realizace stavby sídliště Lesná harmonogram vycházel z kapacitních možností dodavatelských podniků. Proudová výstavba bytů na sídlišti Lesná probíhala dvěma souběžnými proudy. Třetí proud občanského vybavení stavěl školy a obchody, čtvrtý proud prováděl terénní a sadové úpravy.

5.3.1. Technická vybavenost

Výstavba sídliště byla vzhledem k racionálnímu postupu výstavby rozdělena do šesti samostatných částí²⁸:

0. okrsek	tvoří celosídlištní inženýrské sítě, komunikace a energetická centra vybudované v předstihu pro využití samotné stavby
I. – IV. okrsek (obytný)	zahrnuje bytové domy včetně objektů potřebné technické a občanské vybavenosti dokončovaných v termínech v souladu s osídlováním bytů.
V. okrsek	tvoří nadokrskové celosídlištní vybavení.

V případě sídliště Lesná se přistoupilo k ojedinělému stavebnímu a ekonomickému experimentu – výstavby všech inženýrských sítí a komunikací v dostatečném předstihu před zahájením samotné výstavby obytných domů. To umožnilo využít hotových inženýrských sítí pro potřeby staveniště.

²⁷ Jedná se o v podstatě o Gerberův spojitý nosník s vloženými klouby.

²⁸ NOVOTNÝ, Oldřich. Komplexní proud sídliště Lesná. *Pozemní stavby*. 1967, č. 9, s. 445.

5.3.2. Organizace výstavby

Již ve fázi zpracování projektového úkolu byla zajištěna úzká spolupráce mezi dodavatelem, investorem a projektantem. Osvědčila se forma výrobních výborů, kde byly zachyceny zásadní časové návaznosti staveb a definitivně dořešeny technologické otázky. Výborů se účastnili i další zástupci schvalujících orgánů (rozvodných závodů, hygienika, spojů, dopravy, atd.).²⁹ Pro potřeby výstavby byla přímo na staveništi zřízena „ambulantní výroba tyčových prvků“, kde se vyráběly železobetonové prefabrikáty základových patek, sloupů a průvlaků.

5.4. Projekt a realizace

Projekt sídliště Lesná, zpracovávaný od konce roku 1960 kolektivem architekta Františka Zounka, doznal oproti vítěznému návrhu ve vnitropodnikové soutěži v průběhu práce výrazných změn. Nejenom projekt ale i konec realizace nabraly vlivem začínající normalizace po roce 1968 jiný směr a některé z projektovaných staveb již nikdy nebyly realizovány.

generální investor:	Krajská inženýrská organizace
generální projektant:	Stavoprojekt Brno – Krajská projektová organizace
generální dodavatelé:	Pozemní stavby Brno a Vodohospodářské stavby Brno
vedoucí architekti:	František Zounek, Viktor Rudiš, Miroslav Dufek, Ladislav Volák

dobu výstavby:	1962 – 1970
počet obyvatel:	20 500
počet bytů:	5 920
plocha sídliště:	104 ha
hustota okrsků:	280 – 300 ob./ha
hustota sídliště:	197 ob./ha
náklady na výstavbu sídliště cca:	548 000 000 Kčs
náklady na 1 bytovou jednotku cca:	55 000 Kčs
náklady na 1 komplexní jednotku cca:	92 500 Kčs

5.4.1. Urbanismus

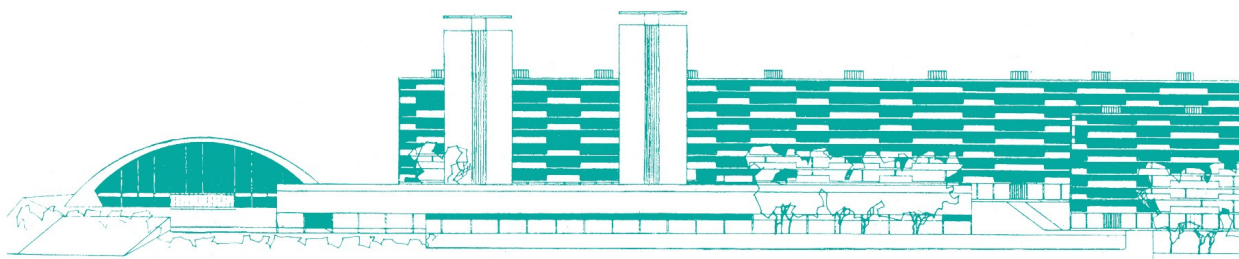
Výraznou změnou v průběhu práce prošla samotná urbanistická struktura. Architekti se sice již od počátku snažili o rozmanitou skladbu domů ale až v průběhu práce podařilo Františku Zounkovi prosadit ještě další doplňující urbanistický element v podobě kobercové zástavby nízkopodlažních bodových domů.³⁰ Při porovnání všech fází vývoje urbanistického řešení zaujme zejména rozdílné řešení napojení na tramvajovou síť brněnské hromadné dopravy.

²⁹ NOVOTNÝ, Oldřich. Komplexní proud sídliště Lesná. *Pozemní stavby*. 1967, č. 9, s. 445.

³⁰ Viktor Rudiš, 16. 12. 2015, při rozhovoru s autorem dizertační práce.

5.4.2. Architektura

Architektura objektů vychází z usilovného snažení celého kolektivu prosadit použití vylehčeného průčelí panelového domu pomocí parapetních dílců a pásového prosklení v konstrukční soustavě B 60. Architekti tak usilovali o pravdivý výraz odpovídající konstrukčnímu principu domu.³¹ Pro vyšší komfort jednotlivých bytů architekti na jižní fasádě deskových domů navrhli loggie v ornamentálním rastru, které později nebyly realizovány. Vedle pravdivého výrazu konstrukčního principu domu architekti také usilovali o použití trvanlivých materiálů. Architekti se snažili, aby všude tam, kde se obyvatelé (uživatelé) sídliště dostávají do styku s materiálem, bylo použito takového druhu materiálu, který působí esteticky a neopotřebovává se. Podařilo se například prosadit výrobu panelů s povrchovou úpravou z mramorové drti nebo částí přízemí obložit keramickým obkladem.

obr. 7 Ornamentální rastr loggií deskových domů (zdroj: Architektura ČSSR 1961)

Pro celosídlištní nadokrskové vybavení bylo v urbanistických studiích vyhrazeno území V. okrsku, který se nachází v těžišti pěšího pohybu a vytváří tak „vstupní bránu“ do sídliště. Architekti do tohoto místa navrhli obchodní a kulturní centrum s potřebným sortimentem speciálních obchodů a služeb. Pohledově nejvýznamnější polohu z celého nadokrskového vybavení zaujímá návrh lidové školy umění s jehlancovým zastřešením. Po roce 1968 byly investice směřovány k jiným účelům a obvodové centrum ani lidová škola umění již nebyly realizovány. Vize architektů o komplexním obytném prostoru tak nebyla nikdy naplněna.

5.5. Veřejný prostor

5.5.1. Terénní a sadové úpravy

Koncepce architektů vybudovat na ploše 80 ha veřejnou zeleň respektující a zároveň rozvíjející přírodní elementy členitého přírodního reliéfu vyžadovala vzhledem k rozsahu venkovních úprav zcela jiný mnohem profesionálnější přístup, než který byl do té doby uplatňován. Františku Zounkovi se podařilo prosadit, aby veškeré terénní a sadové úpravy byly budovány jako investice dodavatelským způsobem.³²

³¹ Konstrukční systémy příčných nosných stěn (B 60, T-06 B) umožňují zcela uvolnit fasádu.

³² ZOUNEK, František. Lesná – nová obytná čtvrť města Brna. *Pozemní stavby*. 1967, č. 9, s. 443.

5.5.2. Výtvarná díla

Nejenom masové měřítko prefabrikace ale především zvýšený zájem o obytné prostředí v komplexní bytové výstavbě v 60. letech si vynutily upravit vztahy výtvarného umění a architektury a jejich zásady zakotvit v investiční politice.³³ Pro volbu autorů výtvarných děl byl rozhodující odborný názor autora architektonického konceptu. Na Lesné tak byla vytvořena „galerie pod širým nebem“³⁴, kde jednotlivé stěny od významných československých umělců (Matal, Kafka, Kubíček, Lacinová, aj.) dodnes tvoří kreativní pozadí dětským hrám.

5.6. Rodinné domy

Rodinný dům se zahradou byl a dodnes stále je pro většinu z nás nejideálnějším řešením problému jak bydlet. Ze všech forem výstavby splňuje nejlépe požadavek na soukromý život spojený s rekreací v přírodním prostředí vlastní zahrady. Pro život rodiny vytváří tato forma bydlení určitou nezávislost a umožňuje rozvinout osobní zájmy rodinných příslušníků.

5.6.1. Rodinné domky na sídlišti Lesná

Bytová tíseň v 60. letech se dotýkala zejména velkých brněnských podniků, které měly enormní zájem na udržení a stabilizaci mladých a zkušených pracovníků v Brně. Ti mnohdy po zaučení odcházeli do preferovanějších oblastí, kde nacházeli příznivější životní podmínky. Jediným východiskem stabilizace byla výstavba rodinných domků.³⁵ Proto v roce 1967 Královopolská strojírna založila *Družstvo pro výstavbu rodinných domků v Brně*, které bylo prvním v Československu. Členy družstva se mohli stát ženatí zaměstnanci i jiných brněnských podniků, nikoli pouze z Královopolské strojírny.

První realizací družstva byla v roce 1968 výstavba 50 řadových a atriových domků na ulici Slezákova v Husovicích. Další staveniště byla vybrána na právě dokončovaném sídlišti Lesná. Velkou realizací byla od roku 1970 výstavba 132 rodinných řadových a atriových domků v lokalitě „Soběšická I“. Ve stejné době vznikaly také tři dvojdomky v lokalitě „Soběšická II“ později doplněné o další tři dvojdomky již ve svépomocné výstavbě. Dalších 28 řadových a atriových domků mělo být situováno jihozápadně od okrskového centra Obzor. Tato lokalita nazvaná jako „Lesná I“ nebyla nikdy realizována. Poslední vybranou lokalitou na tomto sídlišti neslo označení „Lesná II“. Jižně od ulice Loosova mělo být vystavěno 20 řadových a 6 atriových domků. Tato lokalita byla realizována v pozměněné podobě pouze řadovými domky. Blízkost rodinných domků k Lesné umožňovalo jejich obyvatelům využívat sídlištní zařízení občanské vybavenosti, zejména výhodné dopravní napojení na centrum města.

³³ Projednáno na předsednictvu ÚV KSČ dne 30. července 1963.

³⁴ PEČKA, Lukáš. Sídliště a zároveň galerie pod širým nebem? Lesná!

³⁵ *Družstvo pro výstavbu rodinných domků v Brně*. Brno: Královopolská strojírna, n.p.

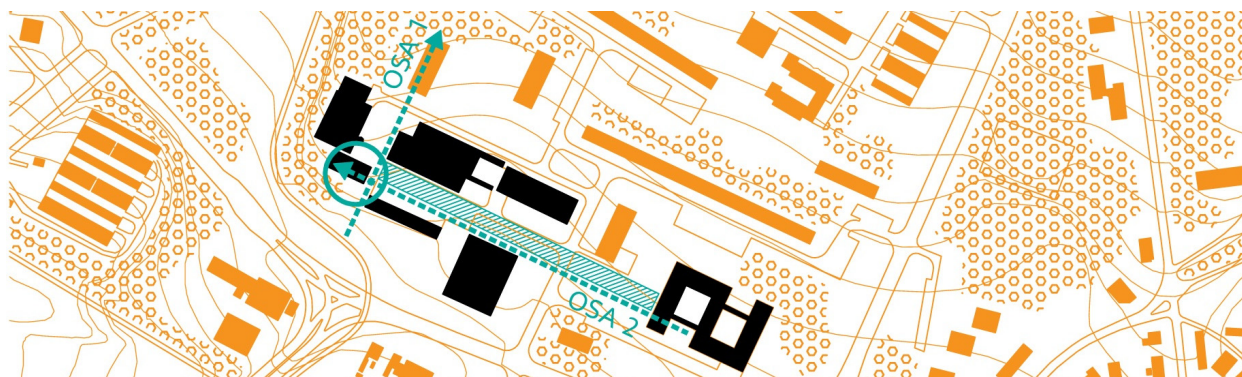
6. Sídliště Lesná po r. 1989

Politické změny sebou přinesly mimo vytoužené svobody také otevřenou kritiku dob minulých. Soudem nebyla ušetřena ani hromadná bytová výstavba, kterou Václav Havel označil při návštěvě pražského Jižního Města za obludné „králikárny“. Toto pojmenování se stalo pro sídliště na dlouhou dobu nelichotivým cejchem.

6.1. Problémy sídliště

6.1.1. Urbanismus

Uspořádání sídliště s komunikací po obvodu s rekreační zelení uprostřed bylo schéma všeobecně pokládáno za ideální řešení urbanismu moderních obytných souborů. Funkčnost celého sídliště měla být završena výstavbou obvodového centra v jižní části Lesné. Následná normalizace však realizaci obchodního a kulturního centra zabránila. Pozdější výstavba velkoobchodní prodejny potravin byla jen částečným řešením problému, bez hlubšího urbanistického konceptu. Vstupní bránu Lesné, jak lze toto místo oprávněně nazývat, sužuje nejen problém. Překonání výrazného terénního zlomu k velkoobchodní Lesanka (dnes supermarket Albert) je první velkou bariérou, kterou jsou obyvatelé sídliště nuceni překonat. Jednostranně orientovaná neprůchozí prodejna je sama o sobě další bariérou. Za prodejnu vytváří nefunkční prostor a vzhledem k dopravnímu řešení (parkoviště a zásobování) vzniká před ní nespolečenský prostor. Síla proudu směřující dále do nitra Lesné byla architekty v návrhu podpořena ukončením tramvajové linky právě na Halasově náměstí. Realizovaná tramvajová smyčka při dolním okraji rokle však posunula tento proud mimo plánované obvodové centrum hlouběji do středu sídliště. Dodnes chybějící komplexní urbanisticko-architektonické řešení tohoto místa, které by zhodnotilo jeho prostorovou výjimečnost s výhledem na město, je znát především nad nepromyšleným umístěním některých objektů z 80. a 90. let (prodejna koberců a tržnice). Současný pátý okrsek je tvořen poliklinikou, sportovní halou s bazénem a supermarketem Albert. Na terase nízkého křídla sportovní haly TJ Tesla byla v roce 2013 vystavěna obchodní pasáž, čímž se celé prostranství z jižní strany uzavřelo.

obr. 8 Vstupní brána Lesné (zdroj: Adam Guzdek)

Prostorové uspořádání těchto objektů vytváří pohledovou urbanistickou osu, kterou by bylo možné koncipovat jako městskou třídu se stromořadím na jednom konci s poliklinikou a na druhém s dominantou pátého okrsku. Reálným východiskem z chaoticky uspořádaného pátého okrsku je zcela určitě architektonicko-urbanistická soutěž. Předmětem řešení soutěže by měl být zejména důstojný nástup od zastávky Halasovo náměstí k supermarketu Albert. Pohledově významné místo, původně rezervované pro lidovou školu umění, bylo v roce 2004 doplněno o Duchovní centrum podle návrhu architekta Zdeňka Bureše. Součástí byl i návrh kostela od architekta Zdeňka Fránka, který doposud nebyl realizován.

6.1.2. Obyvatelstvo

Nejenom pro sídliště Lesná, ale i pro ostatní poválečná sídliště v Československu byla příznačná atypická demografická struktura daná prudkým nárůstem obyvatelstva krátce po jejich dostavbě. V převážné většině to byli mladí lidé bez dětí nebo s malými dětmi. Přestože sociologové upozorňovali na problémy spojené s nerovnoměrnou věkovou skladbou obyvatelstva, které se dalo předcházet záměrným umísťováním starších lidí, téměř všechna sídliště jsou dodnes touto dvougenerační skladbou poznamenána.³⁶ Umístění těchto mladých rodin jedné generace na nové sídliště mělo však za následek na příštích dvacet let neúměrné zatížení dětských zařízení. Kapacity mateřských a základních škol se časem uvolnily a na sídlišti začala naopak chybět odpovídající občanská vybavenost pro dospělé a starší lidi. Věková skladba obyvatel se díky přirozené migraci obyvatel začala vyrovnávat. Původní obyvatelé sídliště zestárlí. Část se jich přestěhovala do zařízení pro seniory nebo již zemřela. Přestože ekonomické možnosti po roce 1989 dovolily mnoha lidem odstěhovat se do vlastního rodinného domu, sídliště si dodnes zachovalo unikátní socioekonomickou heterogenitu s obyvateli různého povolání a vzdělání.

6.1.3. Doprava a parkování

Automobilová doprava

Již při návrhu sídliště Lesná bylo počítáno s parkovacími místy pro 2500 automobilů (1 automobil na 2,4 bytu) jednak v přízemních garážích, ale zejména ve velkokapacitních garážových domech. Z původního počtu čtyř byl nakonec realizován pouze jeden. Funkci parkovišť tak na sebe převzaly obslužné ulice podél deskových domů. V současné době při teoretickém počtu 1 automobilu na 1 byt je deficit na sídlišti Lesná téměř 3000 parkovacích míst. Se zvýšením kapacity parkovacích míst přišel již na konci 60. let před dokončením sídliště architekt Miroslav Dufek. Přestože navrhl a technicky vyřešil možnosti podzemního parkování mezi deskovými domy, tento způsob garážování nebyl na Lesné realizován.

³⁶ MUSIL, Jiří aj. *Lidé a sídliště*. 1985, s. 69

Hromadná doprava

Obsluha sídliště Lesná je prováděna dvěma subsystémy městské hromadné dopravy. Již od počátku to byla autobusová doprava vedená po okružní komunikaci a od roku 1973 také tramvajová doprava se smyčkou v dolním okraji Čertovy rokle, která obslužně pokrývá pouze část Lesné. Proto již v polovině 90. let byla vypracována studie napojení sídliště Lesná na tramvajovou smyčku ve Štefánikově čtvrti. V severní části sídliště tak vznikne další přestupní uzel Haškova včetně jižního propojení linek Štefánikova čtvrt' a Halasovo náměstí. Autobusová doprava se tak stane pouze doplňkovou a bude vedena pouze po západní straně sídliště.

6.1.4. Občanská vybavenost

Okrsková centra

Privatizace státního majetku na počátku 90. let dala vzniknout soukromému podnikání, otevírání drobných i speciálních prodejen a různých služeb. Bohužel přes zdárné začátky byli obchodníci brzy konfrontováni s konkurencí obchodních řetězců. Každodenní nákupy se sice stále odehrávaly v okrskových centrech, ale nastupující trend nakupování na více dnů v supermarketech byl pro ně osudovým. Klasické prodejny potravin v okrskových centrech zcela vymizely a pro uvolněné prostory bylo těžké najít jejich smysluplné využití. Poloprázdná okrsková centra stále v majetku města byla v aukcích nabízena k prodeji. Investory ani tak nelákaly neudržované objekty, jako spíše lukrativní pozemky v jedné z nejžádanějších lokalit v Brně. Pozemky bylo možné ekonomicky zhodnotit developerskou výstavbou nových bytů.

Kulturní centrum

Už v průběhu přípravy projektu bylo jasné, že kulturní dům s víceúčelovým sálem, kino s širokoúhlým promítáním a víceúčelová hala na sídlišti nebudou. V 70. letech byl v centrální části vystavěn Dům pionýrů a mládeže se sálem, který zdaleka nedosahuje ani velikosti školní tělocvičny. V 80. letech při výstavbě sídla družstva Nový domov vznikl nový sál (dnešní klubovna MČ Brno-sever), kde se konají schůze zastupitelstva a jiná setkání obyvatel sídliště. Bohužel ani tento prostor svými parametry a především překonanou morální životností neodpovídá potřebám sídliště projektovaného pro 20 tisíc obyvatel.

Školy

Vliv demografického vývoje obyvatelstva a nízký počet dětí na sídlišti po roce 1989 byl příčinou, že pro tři školská zařízení muselo být nalezeno zcela jiné využití. První z nich byla základní škola na ul. Nejedlého, ve které nyní sídlí Taneční konzervatoř Brno. V dalších dvou případech se jedná o využití objektů mateřských škol. Na ul. Ibsenova vznikla Mateřská škola speciální, Základní škola speciální a Praktická škola Ibsenka pro vzdělávání žáků s mentálním postižením. Na ul. Vaculíkova vznikla Střední škola pro tělesné postižené Gemini Brno nabízející studijní obory ukončené závěrečnou zkouškou nebo maturitou.

Právě tyto instituce a zařízení celoměstského významu obohacují a dopomáhají začlenit Lesnou do městské struktury. Zlepšují povědomí o důležitosti tohoto sídliště a navíc umožňují zvyšovat místní zaměstnanost. Pozvolným vyrovnáváním věkové skladby obyvatelstva lze však předpokládat, že nahrazená zařízení budou na sídlišti Lesná v brzké budoucnosti chybět.

6.1.5. Bytové domy

Stavební výroba, která již na konci 50. let experimentovala s různými rozpony panelových soustav, si nakonec prosadila k výstavbě sídliště Lesná zaběhlý rozpon 3,6 m. Příčný konstrukční systém se vyznačuje výbornou tuhostí a umožňuje volné fasády. Komplikuje však stavební zásahy umožňující například propojení bytů. Právě tato úprava by umožnila vytvořit byty s více místnostmi pro velké nebo vícegenerační rodiny. Privatizace bytů a domů po roce 1989 zcela změnila vlastnická práva a tím pádem i vztah uživatelů k nabytému majetku. Morálně zastaralá montovaná bytová jádra jsou dodnes často nahrazována zděnými konstrukcemi. Koupelny jsou spojovány s wc nebo rozšiřovány na úkor chodeb. Jedním z oblíbených trendů je vytvoření společenského prostoru propojením samostatného obývacího pokoje a kuchyně. Použitý konstrukční systém s malým rozponem nosných stěn však nedovoluje jejich odstranění. Změny ve vnitřním uspořádání bytů jsou tak značně omezené a úpravy dispozic jsou podle aktuálních trendů velmi složité. Krátká životnost použitých stavebních materiálů, zejména nefunkčních hydroizolací na plochých střechách, vedla k úvahám o nástavbách. Těmi se měly částečně ekonomicky kompenzovat jinak nutné opravy. Nedostatečný tepelný odpor obvodových stěn a zvyšující se náklady na vytápění směřovaly k nutnému zateplení obytných domů. Byla to ale zejména technická nedokonalost socialistické stavební výroby a absence běžné údržby, které měly neblahý dopad na celkový architektonický vzhled domů. Tento stav v porovnání s postsocialistickou stavební produkcí v 90. letech jednoznačně vedl k procesu známějšímu jako humanizace.

6.2. Humanizace sídliště

O potřebách humanizace československých sídlišť se začalo mluvit již v 80. letech, kdy se do popředí dostává otevřená kritika architektonického vzhledu průmyslové metody výstavby. Kritikům na sídlištích chyběla zejména tradiční ulice a náměstí s atraktivním parterem. Zatímco u starších sídlišť z 50. a 60. let byla kritika spojována s malým počtem místností v bytě, u sídlišť ze 70. let to byla zejména jejich nedostatečná velikost.³⁷ Kvantitativní požadavky zpřisňujících se THU na hromadnou bytovou výstavbu v 70. letech reflektovaly sice intenzivní zájem socialistického státu na uspokojení základních utilitárních potřeb obyvatelstva, ale zcela přehlížely potřebu kulturního prostředí.³⁸ Zatímco se celá 80. léta

³⁷ MACKOVÁ, Libuše. Bydlení v nových obytných souborech. *Architektura ČSR*. 1982, s. 165.

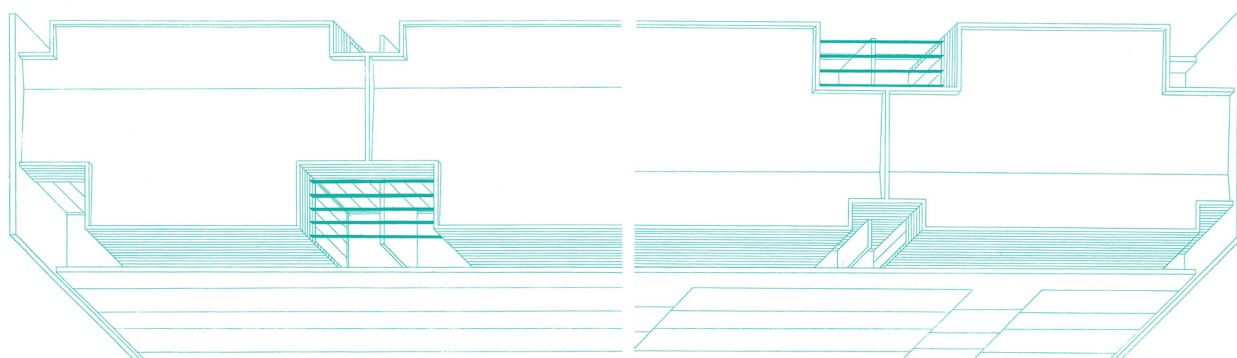
³⁸ SEDLÁKOVÁ, Radomíra. Architektura jako pravdivý obraz doby. *Architektura ČSR*. 1987, s. 98.

o problému pouze diskutovalo na akademické a teoretické úrovni, reálné humanizaci československá sídliště podlela až v 90. letech. Prvním brněnským sídlištěm dotčeným humanizační vlnou byl již v roce 1992³⁹ Juliánov. Provedený způsob humanizace, která by se dala označit jako „divoká“, nebyl ničím jiným než ignorací původní estetické logiky ve snaze zesměšnit socialistickou produkci.⁴⁰ Sídlíště Lesná, které v 60. letech stavebně následovalo sídlíště Juliánov, bylo humanizací zasaženo výrazně později a o poznání v menším měřítku. Zatímco v zahraničí byla humanizace prostředkem k vyřešení zejména širších sociologických problémů vyloučených lokalit, v České republice se humanizace v podstatě omezila na pouhou revitalizaci a estetizaci panelových sídlišť.⁴¹

6.2.1. Nástavby

Jednou z možností, jak vyřešit problémy se zatékajícími střechami na více jak 30 let starých domech, byly nástavby. Reálné riziko, které hrozilo architektonicky jednotné Lesné, si uvědomoval hlavní architekt Brna, který vyzval architekta Viktora Rudiše⁴² k vypracování autorského návrhu doplnění deskových domů o nástavby. Rudiš k práci přizval autora deskových domů Františka Zounka, který se problematikou nástaveb začal zabývat.⁴³

Návrh nástaveb deskových domů

obr. 9 Jižní pohled a axonometrie nástavby bez zasklené hospodářské terasy
(zdroj: archiv občanských iniciativ Lesné)

Forma nástavby měla být adekvátní jednotné architektuře a velkorozměrnému měřítku bytových domů. Stejně jako jejich odsazený sokl byl i návrh hranolovité nástavby odsazený a zvýrazněný keramickými pásky. Zounek nechtěl připustit, aby domy měly „stodolovité, čepice valbových střech nebo jiné takzvaně atraktivní formy“⁴⁴. Vůči rozmanité obytné části bytového domu členěné pásy oken byla nástavba řešena jako klidná hmota bez zřetelných oken oživená

³⁹ PECKA, L. *Brněnská sídliště a jejich urbanistická struktura*. 2013, s. 106

⁴⁰ ŠVÁCHA, Rostislav. Rekapitulace sídlišť. *Stavba*. 2000, č. 5, s. 40.

⁴¹ U panelových domů jsou vyměňována okna, střešní pláště, balkony, loggie a domy jsou zateplovány.

⁴² František Zounek po odchodu z brněnského Stavoprojektu již aktivně neprojektoval.⁴³

⁴³ Viktor Rudiš, 16. 12. 2015, při rozhovoru s autorem dizertační práce.

⁴⁴ Z textové zprávy *Sídlíště Lesná – studie nadstavby bytových domů* (archiv občanských iniciativ Lesné).

pouze průlomy teras s pergolami a zelení. Rizika spojená s dalším zatížením si uvědomoval i Zounek a navrhl nosnou konstrukci nástaveb jako ocelový skelet s lehkou izolační výplní. Přestože Zounkův „penthouse“ v základu nabízí obyčejný byt kategorie 3+1 obohacuje jej o komfortní koupelnu, která může být přisvětlena světlíkem, a o velkou obytnou terasu se zcela novým výhledem na Brno. Vzhledem k orientaci prosklených stěn pouze na terasy je bytu zajištěn nebývalý komfort soukromí.

Realizace nástaveb deskových domů

Projekční práce revitalizací čtyř městských panelových domů na Lesné byly přiděleny projekční firmě Stavoprojekta. Přestože firma dostala k dispozici Františkem Zounkem zpracovanou studii nástaveb, přišla s vlastním řešením. To ovšem není ničím jiným, než okopírovaným půdorysem ještě starší soustavy G-57. V průběhu let 2000-2006 tak byly provedeny naštěstí pouze čtyři nástavby na domech ve vlastnictví města na ulicích Vaculíkova, Brechtova, Blažkova a Heleny Malířové.

6.2.2. Revitalizace

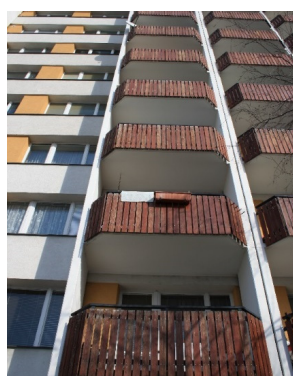
Výrazně rostoucí náklady na vytápění, netěsná okna, problémy se zavěšenými balkony a zastaralé vnitřní instalace nutně směřovaly ke komplexní revitalizaci bytových domů.

Loggie

Nejrazantnější a nejvíce viditelnou změnou, kterou deskové bytové domy prošly od roku 1989, byla nepochybně náhrada původních zavěšených ocelových balkonů. Loggie jsou sestaveny ze železobetonových stěnových a stropních dílců založené na vlastních základových patkách. Nutnost vlastního založení každého sloupce loggiových stěn s sebou nesla zvýšené náklady spojené zejména s výkupem pozemků a se zásahem do již upravených předzahrádek a venkovních úprav. Přitom již v době výstavby prvních loggií existovala možnost nahradit staré balkony za nové při zachování konstrukčního principu zavěšení na obvodový plášť. Na sídlišti Lesná se již nenachází ani jeden z původních balkonů. Horizontální členění, které architekti tak důsledně na celém sídlišti dodržovali, bylo nenávratně překryto výrazně vertikálními prvky.

obr. 10 Původní zavěšené balkony s hliníkovou maskou (zdroj: archiv Viktora Rudiše)

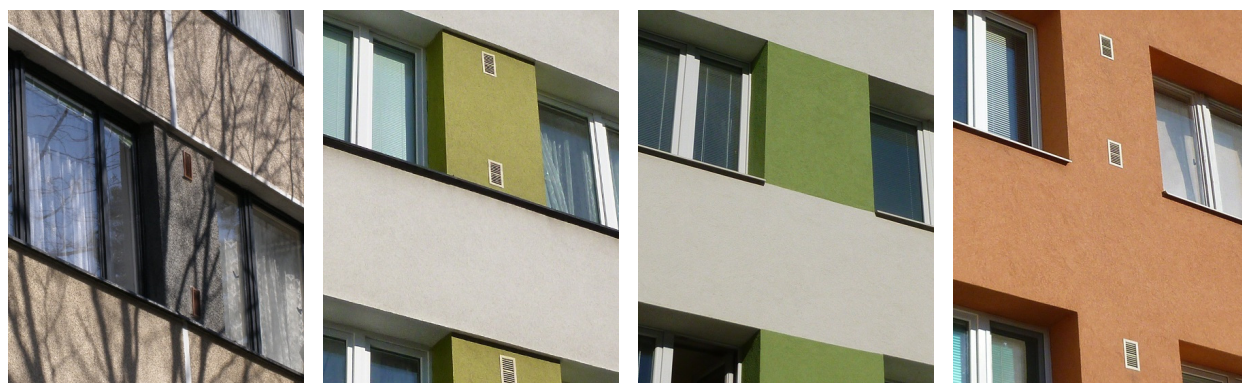

obr. 11 Nové betonové loggie s dřevěným zábradlím (zdroj: 2x foto Petr Janáč)

Zateplení a výměna oken

Parapetní panely z expandovaného cihloporitu a strusky použité na sídlišti Lesná svými tepelně-technickými vlastnostmi byly již v 70. letech pokládány za nedostatečné. Výrazně estetickým problémem zateplených fasád jsou zelené řasy objevující se výhradně na severních stranách způsobené kondenzací vodních par na tenkých silikátových omítkách. Zateplením deskových bytových domů na sídlišti Lesná došlo především ke změně architektonického výrazu těchto domů. Zanikla nejenom původní barevnost, ale zejména jejich plasticita, kterou vytvářely hlouběji zasazené meziokenní vložky. Ty svým sytým odstínem společně s tmavou barvou oken tvořily s průběžným vrženým stínem parapetního panelu iluzi pásového okna.

obr. 12 Proměna výrazu způsobena zateplením deskových domů (zdroj: 4x foto Adam Guzdek, 2008 a 2016)

Barevnost

Výsledná realizace barevného řešení byla odrazem omezených možností tehdejší stavební výroby.⁴⁵ Františku Zounkovi se sice podařilo prosadit výrobu parapetních panelů se světlou mramorovou drtí, ale zamýšlené mozaikové obklady meziokenních vložek již neprošly. Architekti se tak museli spokojit pouze s jejich barevnými nátěry v barvě tmavě šedé a v pozdější fázi výstavby i červené a zelené. Normalizační šed' panelových domů 70. let vynikla o to více realizacemi nových barevných bytových domů v 90. letech. Přestože barvy pro Lesnou byly svými autory velmi pečlivě vybírány, sídliště se neubránílo laickým názorům na podobu obytného prostředí. Právě tito laici zastoupení v bytových družstvech a ve společenstvích vlastníků změnili při zateplování domů původní zbarvení na výrazné probarvení zářivými barvami. Pro zateplený „panelák“ se díky nutnosti a možná i oblibě pastelových barev mezi veřejností vžilo lidové označení „pastelák“⁴⁶. Přílišná „přebarvenost“ obytných staveb byla kritizována již v 60. letech, kdy byla spojována především se snadnou dostupností nátěrových hmot s širokou paletou nezvyklých (nepřirodních) barevných odstínů. U některých deskových domů je jejich délka opticky zkrácena vertikálním barevným členěním.

⁴⁵ Viktor Rudiš, 16. 12. 2015, při rozhovoru s autorem dizertační práce.

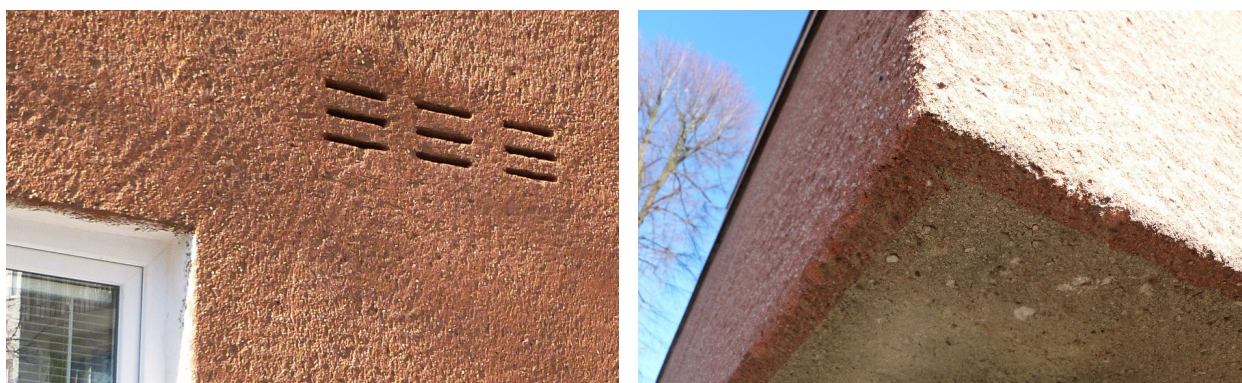
⁴⁶ KOŘÍNKOVÁ, Jana. Obytný soubor Lesná. *Zprávy památkové péče*. 2015, č. 4, s. 330.

obr. 13 Nevhodné barevné úpravy fasád (zdroj: 2x foto Adam Guzdek, 2016)

6.2.3. Architektonický detail

Kvalitou architektonického detailu je možné sídliště Lesná považovat za komplexně propracované dílo (Gesamtkunstwerk). Vizi architektů se podařilo udržet po celou dobu výstavby a to od urbanismu až po detail. Charakteristická pro sídliště Lesná byla zejména černá barva všech výplní. Černý okenní rám spolu s černým sklem dotvářel tmavou meziokenní linii a podporoval horizontální členění. To bylo narušeno výměnou původních dřevěných oken za nová okna z bílého plastu. Iluze hloubky se výraznou bílou barvou ztratila. Snaha architektů vytvořit důstojné domovní vstupy se odrážela zejména v řešení terénních a sadových úprav. Přístup ke vchodům lemovala z jedné strany nízká zídka vymezující poloveřejný prostor s lavičkou. Sadové úpravy s okrasnými keři v předzahrádce zpříjemňovaly obyvatelům sídliště cestu domů. Výstavbou loggií bylo ale vše bez náhrady zničeno. Původní obklad z krémové mozaiky nebo barevného opaxitu ve vstupních halách byl v některých případech zrušen úplně. Škrábaná omítka červené barvy použitá na čtyřpodlažní bodové domy svou hrubou strukturou a nestejným probarvením působí mnohem přirozeněji než novodobé tenkovrstvé omítkové směsi. Zajímavým původním detailem na těchto domech jsou především větrací otvory, které jsou tvořeny soustavou štěrbin provedených přímo v omítce. Náročný detail setkání dvou barev na nároží je vyřešen velmi chytře – přetažením jedné barvy do druhé plochy.

obr. 14 Zachovalé detaily bodových bytových domů (zdroj: 2x foto Adam Guzdek, 2016)

7. Vyhodnocení potenciálu sídliště Lesná

7.1. Občanský a komunitní život na sídlišti

Jakýkoli zásah do již stabilizované městské struktury s sebou přináší přirozený odpor jeho obyvatel. Jedná se o pudové chování spojené s obranou svého území. Sídlíště Lesná je ale snad jediným sídlištěm v republice, kde aktivity komunitního života vedly až ke vzniku politického hnutí. Velké množství občanských sdružení vzniklých během krátké doby vedlo v roce 2013 k založení Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná sdružující zástupce všech sdružení působících na sídlišti. V roce 2014 bylo jako politický orgán Rady registrováno politické hnutí Sdružení občanů Lesné, které v komunálních volbách v témže roce obsadilo radnici MČ Brno-sever v čele se starostou panem Mgr. Martinem Malečkem.

7.2. Srovnání sídliště s ostatní bytovou produkcí

7.2.1. Srovnání s bytovou produkcí před r. 1989

Důležitým hlediskem je vybraná lokalita, která byla v případě sídliště Lesná jedinečná. V 60. letech město ještě disponovalo širokým výběrem nezastavěných lokalit. Výstavba se obešla bez výrazných zásahů do terénu a tak sídliště lépe splynulo s okolní krajinou. Byla to ale především přívětivá politická situace, která dovolila navrhnout sídliště s nižší hustotou obyvatel a plně tak realizovat funkcionalistický sen města v zeleni. Vlivem stále přísnějších THU se zvyšovala také jejich hustota zastavění. Zřetelné rozdíly jsou patrné při srovnání brněnského nejstaršího sídliště Lesná a nejmladšího sídliště Kamenný vrch. Pozitivně se v případě sídliště Lesná projevil mimořádný zájem všech třech partnerů výstavby, tedy investora, dodavatele a projektanta. Zatímco obyvatelé Lesné se stěhovali do plně vybaveného obytného prostředí včetně fungujících obchodů, základních a mateřských škol, obyvatelé mladších sídlišť si museli na občanskou vybavenost počkat i několik let. Právě souborem objektů občanského vybavení se sídliště Lesná může právem pyšnit. Vzhledem k tomu, že v 60. letech nebyla ještě plně rozvinuta jejich typizace, měli architekti volnou ruku při jejich návrhu. Přestože počátky panelové výstavby na konci 50. let jsou spojené s horším standardem bytů, obvykle zaviněné malým rozponem, snaha autorů vytvořit na Lesné kvalitní byty je na první pohled zřejmá. Při návrhu bytových domů na sídlišti Lesná byl kladen důraz na zvýšení komfortu bydlení oproti typovému podkladu B 60. To se mu podařilo zejména úpravou vnitřní dispozice bytu, kdy nově navrženou příčkou vymezil prostor šatny.

7.2.2. Srovnání s bytovou produkcí po r. 1989

Panelové domy byly výsledkem avantgardního snažení uspokojit potřeby bydlení širokých mas. Přestože se velikost bytů od těch nejmenších poválečných experimentů neustále zvětšovala, velikost jednotlivých místností málokdy převyšovala minimální doporučené

výměry. Průměrná velikost bytu kategorie 3+1 na sídlišti Lesná byla 71 m² s plochou ložnic kolem 10 až 15 m². Porevoluční bytová výstavba se vyznačovala nabídkou zejména velkých bytů. Pro srovnání byl vybrán byt velikostní kategorie 4+1 v domě s terasami na ulici Majdalenky, který dosahuje užitné výměry 144,1 m². Byt stejné kategorie v deskovém panelovém domě má užitnou výměru pouhých 92,3 m². Velké a téměř až neekonomické rozměry nacházíme zejména v plochách komunikací. Zatímco na původním sídlišti Lesná se jedná o plochu přesahující málo přes 10 % užitné výměry bytu, u nových bytů komunikace dosahují až 20 % užitné výměry. Právě tento neuspokojivý užitek komfortu porevoluční bytové produkce prezentovaný v nedostatečných úložných prostorech, neekonomicky řešených plochách komunikací nebo s málo využitelnými terasami je natolik závažný, že úspornější panelová produkce může směle této výstavbě konkurovat. Sídlištní výstavba na Lesné si navíc zachovává sympatie mnohých uživatelů svým jednoduchým výrazem a praktickým provozem.

7.3. Možnosti zahuštění sídliště

Výrazně determinujícím faktorem omezujícím další zahuštění sídliště je především zásah do autorsky ztvárněného díla, u kterého by právě nová intervence do již stabilizovaného území znamenala porušení ne-li zničení původního urbanistického konceptu.

7.3.1. Zásahy do sídliště

Přestože s potenciálem sídliště Lesná může úzce souviset jeho případné zahuštění, je potřeba vnímat celý autorský soubor jako kompozici, u které není možný razantní zásah do jeho urbanistické struktury. První pokusy o zahuštění spadají do 80. let, kdy dostavba sídlištních celků se stala aktuálním tématem. Nízká hustota obyvatel na Lesné (197 ob./ha) tak v roce 1985 vedla k vypracování konceptu řešení její dostavby. Později realizované zahuštění formou nástaveb bytových domů a původních okrskových center s sebou přineslo problémy zejména v dopravě. Větší počet bytů nebyl kompenzován novými parkovišti a boj o parkovací místa se ještě více vyostřil. Vzhledem k vysoké poptávce po bydlení na území sídliště nelze možnost nové výstavby zcela vyloučit. To by se však již nemělo ve velkém měřítku týkat původního kompozičně ztvárněného sídliště. To snese pouze drobné obohacení veřejného prostoru o občanskou vybavenost nebo drobné dočasné stavby v charakteru městského mobiliáře umístěné ve volných zelených plochách. Investorské záměry vedoucí k zástavbě svahů Čertovy rokle dvojdomy⁴⁷ jsou však zcela nepřijatelné. Vhodné lokality pro výstavbu pestřejších forem bydlení a drobných služeb lze nalézt při okraji sídliště. Ta by měla být zastoupena především rodinným bydlením, o kterém snili autoři sídliště již v 60. letech a které bylo později, ač v omezené formě, realizováno družstevní výstavbou.

⁴⁷ MOTÝL, Ivan. Památky z panelů: Utopie, či realita? *Týden*. 2013, č. 22, s. 32.

7.3.2. Územní studie

Aktuálně platná územní studie s regulačními prvky vznikla z podnětu obyvatel sídliště Lesná. Obavy před dalším zahušťováním zástavby uvnitř původního sídliště Lesná a na jeho okraji zejména v oblasti Majdalenek vedly v červenci 2009 k podání žádosti o zpracování regulačního plánu Lesná. Územní studie s regulačními prvky zpracovaná ateliérem RAW v letech 2010-2012 vychází ze starší studie ateliéru RUDIŠ-RUDIŠ architekti z roku 1998. Rozsah řešeného území se rozšířil oproti starší studii o oblast ulic Jurkovičova a Loosova, o vnější stranu ulic Okružní a Seifertova a o lokalitu Majdalenky. Územní studie s regulačními prvky není sama o sobě závazným podkladem pro územní rozhodování. Teprve aktualizací územního plánu, ve kterém budou vyvolané změny pevně zakotveny, se územní studie stane závaznou územně plánovací dokumentací. Výjimečné urbanistické hodnoty sídliště Lesná si však zaslouží zpracování skutečného územně plánovacího regulativu – tedy regulačního plánu.

7.4. Možnosti památkové ochrany sídliště

Širokou veřejností je památková ochrana přirozeně spojována s nemovitými objekty vykazujícími nezpochybnitelné kulturní hodnoty. Automaticky jsou do této kategorie začleňovány stavby historické a stavby s výrazně členitou a dekorativní fasádou. Přestože mnohá sídliště z 60. let vykazují viditelné kvality, jen málokdo si je umí představit jako kulturní památky. Přitom výstavba činžovních domů z konce 19. století s typovou vnitřní dispozicí se dá svou expanzí lehce srovnat s hromadnou socialistickou bytovou výstavbou. Ačkoli kvalita moderní meziválečné výstavby je u mnohých staveb památkovým statutem již ochráněná, stavby poválečného období se potýkají s nedůvěrou veřejnosti zejména pro spojení s komunistickým režimem. Morálně a technicky dožitá objekty se stávají předmětem necitlivých stavebních úprav nebo jsou přímo likvidovány.

7.4.1. Legislativa

Ochrana památkového fondu se v České republice řídí zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči a jeho prováděcí vyhláškou č. 66/1988 Sb. Vybraná skupina z tohoto fondu je chráněna zvýšenou měrou jako kulturní památky a památkově chráněná území. Za kulturní památky lze prohlásit nemovité i movité věci, popřípadě jejich soubory. Musí být ale představiteli významných dokladů *„historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické“*⁴⁸. Věci nebo jejich soubory za kulturní památky prohlašuje z vlastního nebo jiného podnětu Ministerstvo kultury ČR.

⁴⁸ § 2 předpisu č. 20/1987 Sb., zákon o státní památkové péči.

7.4.2. Zrod památky

Přestože výklad památkového zákona nevylučuje, aby se kulturní památkou stala soudobá stavba, je pro nestranné odborné posouzení hodnoty věci nezbytný časový odstup. Ten umožňuje objektivní srovnání posuzované věci nejenom s obdobnou produkcí daného období, ale také s produkcí mnohem mladší, čímž může její kvalita nabýt na významu. Klíčovým znakem pro posouzení je dochovaná autenticita dané věci. Objekt se v čase stává pro své okolí nezajímavým. Zlom ve vnímání začíná přibližně po 50 letech, kdy nejprve odborná a poté s časovým odstupem i část laické veřejnosti rozpozná kvality daného objektu. Chybějící osvěta a hlubší uvědomění v celé společnosti jsou omezujícími limity bránícími v pochopení významu moderní architektury. Tím je zejména poznamenán vlastník, který svým rozhodnutím k necitlivé generální opravě nebo k demolici vyvolá očekávaný odpor části veřejnosti. Ta se pak jakoukoli cestou snaží záměru zabránit a téměř vždy spoléhá na zdoluhavý správní proces prohlášení dané věci za kulturní památku. Kroky vlastníka jsou přitom obvykle vedeny nezištnou snahou po vzoru ostatních zmodernizovat chátrající objekt, aniž by se snažil pochopit význam kulturní hodnoty svého majetku.

7.4.3. Lesná památkou

O zapsání sídliště Lesná jako celku na seznam nemovitých kulturních památek se pokusil již v roce 2004 architekt Viktor Rudiš. Byla to reakce na prováděné nástavby deskových bytových domů ve vlastnictví města ve snaze zabránit dalším a zachovat tak jednotný a kultivovaný architektonický výraz sídliště. Znění § 6 památkového zákona však vyžaduje u kategorie památkové zóny menší podíl kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty. V sídlišti Lesná se nepodařilo prozatím prohlásit za kulturní památku ani jeden objekt. Pod pojmem historické prostředí si zpravidla představíme zachovalou urbanistickou strukturu včetně uličních interiérů, prvků drobné architektury a materiálů. Přestože urbanistická struktura je zachovalá, výraznou změnou však prošly uliční interiéry včetně samotných objektů. V rozporu s původním architektonickým konceptem se technicistní výraz domů přeměnil na výraz banální pokleslé úrovně.⁴⁹ Bohužel se ukazuje, že obyvatelé Lesné si cení tohoto sídliště pouze pro jeho urbanismus s nízkou hustotou zastavění a vysokým podílem zeleně. Ukazuje se i to, že za maskou veřejného zájmu ochrany urbanistické struktury sídliště se neskrývá nic jiného než pouhé sobecké chování jednotlivců zachovat si navyklý obytný komfort.

Lze očekávat, že k výše zmíněným aspektům nebude sídliště Lesná prohlášeno městskou památkovou zónou. Nabízí se však alternativní způsob ochrany – formou regulačního plánu.

⁴⁹ MALEČEK, Martin. Sídlíště Lesná – unikátní příklad panelového obytného celku. In: *Brno v proměnách staletí: kapitoly z dějin města pod Špilberkem*. 2014, s. 185.

8. Závěr

Pro pochopení výjimečné pozice brněnské Lesné mezi ostatními sídlišti bylo potřeba vzít v úvahu všechny důležité poznatky týkající se výstavby obytných souborů ve 2. polovině 20. století. Šíře poznání v sobě zahrnovala nejenom důkladné povědomí o architektuře daného období, ale také jeho sociální aspekty, politickou a společenskou situaci a zejména technické a výrobní možnosti zprůmyslněného stavebnictví po druhé světové válce. Bez těchto komplexních znalostí by nebylo možné učinit objektivní pohled na danou problematiku a naplnit tak cíle této dizertační práce.

Bydlení i nadále zůstává jednou ze základních potřeb společnosti. Uspokojuje nejenom materiální, ale zejména kulturní potřeby člověka. Existuje proto úzká souvislost mezi životní úrovní a kulturou bydlení. Její míru lze vyčíst zejména z obytných souborů, jejichž vzhled byl v různých obdobích ovlivňován politickou a společenskou situací. Československá sídliště mají ale na rozdíl od podobných obytných souborů v zahraničí dodnes unikátní skladbu obyvatelstva různého povolání a vzdělání, což vytváří bohatou socioekonomickou heterogenní společnost, jejíž kořeny můžeme nalézt právě v bytové politice socialistického státu. Determinující technicko-hospodářské ukazatele doposud zajišťují obyvatelům nebývalý komfort v podobě komplexního vybavení těchto sídlišť. Jejich dopravní napojení je obvykle řešeno více druhy dopravy a svým umístěním na okrajích měst navíc umožňují dobré vazby na okolní přírodu. Málokteré československé sídliště se však může pochlubit takovou kvalitou bydlení v návaznosti na zeleň, jakou nabízí právě brněnská Lesná. Jednotlivé její části byly svými tvůrci pečlivě po mnoho let připravovány a srovnání takto odvedené práce je s dnešní produkcí téměř nemožné.

I přesto se objevuje skutečnost, že pro mnoho obyvatel Lesné je bydlení v panelových domech jediným ekonomicky dosažitelným snem o vlastním bydlení. Vztah k domům a ke společným prostorům většinou nemají a zájem omezují pouze na vlastní byt. Tento postoj se však nepříznivě projevuje ve výsledné podobě celého sídliště zasaženého revitalizací, u kterého ani odpovědní úředníci nezastávají názor, že by sídliště mělo být řešeno jako celek a vědomě tak porušují autorský zákon. Přestože vnímání obytného prostředí vychází z kvalit jak venkovního prostoru, tak i samotných objektů, ukazuje se, že obyvatelé Lesné si cení pouze toho prvního. Nelze se proto divit, že například developerský záměr nového bytového domu je vyburcuje k protestům více, než nevhodné betonové loggie nebo výstřední barevnost fasád.

Síla v podobě místních občanských iniciativ dala vzniknout nečekanému odporu proti novým počínům developerů, které již v minulých letech zcela narušily funkci dvou okřskových center. Jsou to ale především volné plochy mezi domy, které k takovým záměrům přímo vybízí. Pro

zachování stávající rozvolněné urbanistické struktury i pro budoucí generace je důležité zamezit další podobné výstavbě. Především by měl být vypracován závazný regulační plán řešící další zásahy ve struktuře sídliště. Stav, kdy sídliště mohlo být chráněno v režimu kulturní památky či památkové zóny, byl již dávno překonán. Důvodem byly především nevědomé intervence vlastníků vedoucí k narušení kultivovaného výrazu architektury a detailu. Východiskem je právě regulační plán, který by mohl stanovit podrobné podmínky prostorového uspořádání staveb včetně snahy o znovusjednocení barevnosti a postupné náhrady betonových loggií za lehké zavěšené balkony. Na rozdíl od režimu památkové ochrany může regulační plán sídliště v budoucnu operativně reagovat na změny v potřebách jeho obyvatel. Nezájem obyvatel Lesné o celkový výraz sídliště však svědčí zejména o absenci základní osvěty celé společnosti v oblasti architektury, urbanismu a obytného prostředí.

Výsledky z ateliérové tvorby studentů bylo na několika lokalitách ověřeno, že drobnými a postupnými zásahy uvnitř i vně sídliště se nenaruší jeho obraz. Vhodně zvolenou náplní mohou nepochybně přispět k celkovému oživení sídliště a zvýšit tak kvalitu jeho obytného prostředí. Přesto, že ne všechny návrhy mohou být na vybraném místě vhodné k realizaci, podařilo se jimi vyvrátit hypotézu, že doplněním sídliště Lesná o novou výstavbu dojde ke ztrátě jeho kvalit a že to negativně ovlivní jeho podobu.

Sídliště Lesná, stejně jako kterýkoli jiný obytný soubor, je živým organismem, jehož vědomé umrtvení by pro něj bylo katastrofální. Dalšímu stavebnímu vývoji jednoduše nelze v budoucnu zabránit. Na studentských pracích se navíc prokázalo, že vhodnými zásahy lze zvýšit kvalitu bydlení i služeb, což je přínosné zejména pro samotné jeho obyvatele. Přestože si autoři Lesné při návrhu přáli, aby bylo jejich sídliště živé a v čase se proměňovalo, určitě neočekávali, že dozná ve své podobě až takových výrazných změn. Architekti totiž obecně velmi těžce přijímají skutečnost, že „životní“ osud jejich děl má zcela jiné směřování, než který mu sami vytyčili. V každém případě je Lesná už více jak 50 let domovem lidí, kterým umožňuje prožít spokojený život. Ačkoli se nepodařilo zcela uskutečnit zamýšlenou vizi architektů, lze po půl století od počátku stavebních prací svorně konstatovat, že sídliště Lesná v kontextu času obstálo.

9. Seznam použité literatury

Architekt SIA: časopis československých architektů SIA. Praha: Spolek československých inženýrů, 1946-1951. ISSN 1803-3393.

Architektura ČSR. Praha: Klub Architektů, 1946-1989. ISSN 0300-5305.

Brno v minulosti a dnes: sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna. Brno: Magistrát města Brna, 2014. sv. 26. ISBN 978-80-86736-35-8.

Československý architekt: časopis Svazu architektů ČSSR. Praha: Svaz českých architektů, 1959, 34 sv. ISBN 0009-0697.

DIVINA, Miroslav. *Podoby brněnských panelových sídlišť.* Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, 2010.

Družstvo pro výstavbu rodinných domků v Brně. Brno: Královopolská strojírna, n.p.

ERBEN, Adolf a PETRŮJ, Svatopluk. *Nová řešení domovních instalací: (návrhy, materiál, technologie): určeno projektantům a technikům v oboru pozemního stav., stud. vys. a prům. škol.* 1. vyd. Praha: SNTL, 1963. 130 s. Stavební aktuality. Řada stavební literatury.

HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril a ČUMLIVSKÍ, Jan. *Husákovo 3+1: bytová kultura 70. let.* Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 978-80-86863-21-4.

MIHOLA, Jiří a FILIP, Aleš. *Brno v proměnách staletí: kapitoly z dějin města pod Špilberkem.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 219 s., obr. příl. ISBN 978-80-210-6154-5.

MUSIL, Jiří aj. *Lidé a sídliště.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1985. 333 s. Členská knihnice / Nakl. Svoboda.

PECKA, L. *Brněnská sídliště a jejich urbanistická struktura.* Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013, 238 s.

Pozemní stavby: výrobně technický časopis pro pracovníky bytových, občanských, průmyslových a zemědělských staveb. Praha: Ministerstvo výstavby a stavebnictví České republiky, 1953-1990. ISSN 0477-8685.

Pozemstav buduje: Časopis zaměstnanců závodu pro moderní stavby, n.p. Brno. Praha: Ministerstvo výstavby a stavebnictví České republiky, 1953-1990. ISSN 0477-8685.

Sídliště Lesná – studie nadstavby bytových domů

Stavba: Časopis pro stavební umění a detail. Praha: MAS, Media pro architekturu a stavebnictví, 1994-. ISSN 1210-9568.

Týden: události – peníze – styl – lidé + TV sešit: moderní zpravodajský týdeník. Praha: K Service, reklamní a tiskové služby, 1994-. ISSN 1210-9940.

URLICH, Petr et al. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků.* Vyd. 1. Praha: Česká technika - nakladatelství ČVUT, 2006. 303 s. ISBN 80-01-03413-5.

Zprávy památkové péče: časopis státní památkové péče. Praha: Jalna, 1992-. ISSN 1210-5538.

10. Životopis

Osobní informace

Jméno	Ing. arch. Adam Guzdek
Adresa	Moldavská 533/15 Brno-Bohunice 625 00
E-mail	adamguzdek@email.cz
Národnost	česká
Datum narození	14. srpen 1985

Studium

2013 – 2014	Institut celoživotního vzdělávání VUT v Brně doplňující pedagogické studium
2011 – 2016	Fakulta architektury VUT v Brně – Doktorský studijní program, obor Architektura dizertační práce na téma Sídliště Lesná v kontextu času školitel: doc. Ing. arch. Iva Poslušná, Ph.D.
05/2011	obhajoba diplomové práce – Co s tím? Rekonverze průmyslového areálu v Brně-Obřanech vedoucí práce: doc. Ing. arch. Jiří Oplatek, SIA
2009 – 2011	Fakulta architektury VUT v Brně – Magisterský studijní program, obor Architektura
05/2009	obhajoba bakalářské práce – Revitalizace předpolí Květné zahrady v Kroměříži vedoucí práce: Ing. arch. Pavel Jura
2008 – 2011	člen Akademického senátu FA VUT v Brně
2007 – 2008	Fakulteta za arhitekturo Univerza v Ljubljani – Erasmus
2005 – 2009	Fakulta architektury VUT v Brně – Bakalářský studijní program, obor Architektura
2001 – 2005	Střední průmyslová škola stavební v Havířově obor Pozemní stavitelství

Jazyky

anglický jazyk	středně pokročilá znalost

11. Abstract

Block housing estate Lesna in context of time.

Brno Lesna is ranked among the most highly regarded housing estates in Czechoslovakia ever since it was built in the 1960s. Mainly due to its ideal location at southern slopes around natural ravine and timeless urban design. This settlement at the time also constituted the most perfect realization of the current method of construction in our country. It was fully functional and completely finished even before first residents moved in. However, cultivated expression of housing architecture was recently severely affected by inappropriate revitalization. Change of ownership after the events of November 1989 also opened the way for development companies desiring to open spaces to build new apartment buildings. Original inhabitants, though, fight against it and seek for protection of whole settlement as heritage.

Czechoslovak housing estates have until now, unlike similar settlements abroad, unique composition of inhabitants of different occupation and education, who create rich socioeconomic heterogeneous society. Only few settlements can offer such comfort, that is offered by Lesna. Although architecture of residential houses is based on best traditions of Brno functionalism, their appearance changed significantly due to modern-day interventions. Residents are often more focused on maintaining the outdoor space rather than on actual houses. Student works proved, that small interventions will not interfere with image of settlement, rather will revive it. Housing estate is living organism, that must evolve in time. Over the 50 years of its existence Lesna proved its qualities.